

Kunsten ud i det offentlige rum

December 1999

Indledning

Kulturminister Elsebeth Gerner Nielsen og by- og boligminister Jytte Andersen nedsatte oktober 1998 som led i en række fælles arkitekturpolitiske initiativer et udvalg med overskriften "Kunsten ud i det offentlige rum".

Udvalget fik til opgave at sætte fokus på den fortsatte udbygning af arkitekturens og kunstens rolle i samfundet og komme med forslag til en række konkrete initiativer, der kan stimulere samspillet mellem billedkunst og arkitektur og bidrage til yderligere at integrere kunsten i det offentlige rum.

UDVALGET FIK TIL OPGAVE

- at udarbejde forslag til konkrete initiativer, der kan stimulere samspillet mellem arkitektur og billedkunst og bidrage til yderligere at integrere kunsten på forskellige skalatrin i det offentlige rum. Her tænkes på bygningsintegrerede kunstværker samt rumdannende elementer i forskellige medier anvendt i by- og landskabsskala
- som opfølgning på Kulturministeriets billedkunstudvalg
- betænkning at overveje spørgsmålet om ændringer i By- og Boligministeriets cirkulære fra 1983 om kunstnerisk udsmykning af statsligt byggeri. Herunder om ordningen kan udvides til at omfatte også offentlige aktieselskabers og private investorers bygge- og anlægsarbejder
- som led i udvalgsarbejdet at tage kontakt til relevante udvalg i Statens Kunstfond og Lokale- og Anlægsfonden med henblik på at inddrage disse i udformningen af udvalgets forslag, herunder eventuelt at udarbejde forslag til retningslinier for et fremtidigt samarbejde vedrørende opfølgning på udvalgets forslag.

UDVALGET FIK FØLGENDE SAMMENSÆTNING:

Arkitekt Anna Maria Indrio (formand)

Billedhugger Mogens Møller

Arkitekt Jens Bertelsen

Billedkunstner Ulla Diedrichsen

Bygningschef Flemming Frydendal som repræsentant for By- og Boligministeriet

Specialkonsulent Helvinn Høst som repræsentant for Kulturministeriet.

Sekretær for udvalget har været fuldmægtig Bente Hamann, Kulturministeriet.

Udvalget har som led i dets arbejde haft møde med en række institutioner og enkeltpersoner.

Udsagn om Kunst, demokrati og det offentlige rum

Danmark har mange storslåede eksempler på samarbejdet mellem arkitekter og billedkunstnere.

Siden Kunstakademiets start i 1700-tallet og til nutiden. Fra arkitekt Nicolai Eigtveds Amalienborg og Salys rytterstatue af Frederik den 5. til Steen Ejler Rasmussens og Mogens Kochs højhus på den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole i København med maleren Albert Mertz's berømte "Blå-Røde" udsmykning.

I en begivenhedsorienteret mediekultur er kunsten et yndet emne at profilere sig positivt eller negativt med, fordi arkitekturen og billedkunsten er de mest offentlige af kunstarterne. Her har enhver lige adgang til både oplevelse og erkendelse af vilkårene for tidens rumdannelse, men også til en videre diskussion af de fælles værdiers repræsentation i det offentlige rum. Arkitekturen og billedkunsten er således de eneste kunstarter, som et bredt befolkningsflertal kommer i kontakt med og tager stilling til i læserbreve med mere.

I de seneste årtier har det offentlige rum ændret sig hurtigt og radikalt. Dels gennem udviklingen frem til den gennemrationaliserede produktion, visuelt mærkbart inden for bygningsindustrien og store anlægsarbejder, og dels gennem den elektroniske udvikling frem til dagens internationaliserede informationsfund.

Udvalget har i sit arbejde taget udgangspunkt i en række udsagn.

Fra Betænkning om Billedkunst, 1998, udarbejdet af det af Kulturministeriet nedsatte billedkunstudvalg:

"I vor kultur, som efterhånden er blevet gennemrationaliseret, og hvor alle beslutninger næsten udelukkende baseres på økonomiske kalkulationer, er kunsten et af de sidste områder for de åndelige og visionære dimensioner, som giver os mulighed for kritik, indsigt, sammenhæng i tilværelsen og til at stille spørgsmål, som kan åbne vores øjne for nye ideer."

Fra Akademirådets memorandum, 1997 om Kunst, demokrati og det offentlige rum. Heri defineres det offentlige rum på følgende måde:

"Det offentlige rum er på én gang abstrakt og konkret: abstrakt, fordi 'fællesskabet' er en usynlig størrelse, som aldrig er fuldstændig nærværende på noget enkelt sted; konkret, fordi fællesskabet alligevel manifesterer sig i en konkret og lokal form: som institution, tradition, ritual, skik og brug – eller som kunst – knyttet til et særligt sted."

"At skabe kunst i det offentlige rum indebærer for kunstneren en særlig forpligtigelse: det offentlige kunstværk må forholde sig særligt til det særlige sted. Dette betyder, at kunstneren må indgå i en dialog med den lokale sammenhæng, hvilket på den anden side ikke forhindrer, at kunstneren også her først og fremmest er forpligtet af sin egen faglige vurdering af, hvad der er rigtigt. Omvendt må den lokale sammenhæng (f.eks. den lokale politiske magt) være indstillet på, at kunstnerens faglige integritet og konsekvens, ja stædighed, er den eneste mulige garanti for et vellykket værk: et offentligt kunstværk, der virkelig manifesterer fællesskabet i det offentlige rum – og ikke blot repræsenterer endnu en særinteresse."

Akademirådet konkluderer:

"Kunst i det offentlige rum er således skabelsen af værker, der – uden umiddelbart at udspringe af specifikke økonomiske, politiske eller sociale interesser – imødekommer behovet for, at det offentlige rum kan fungere som mødested mellem demokratiske samfund og den enkelte, i en dimension af forventning og erindring, følelse og eftertanke. Det er i samfundets (såvel som det enkelte individs og den enkelte gruppes) interesse, at dette arbejde sker på den mest kvalificerede baggrund, i et møde mellem den videst mulige politiske vision og den grundigst funderede kunstneriske kompetence."

Overskriften for udvalgets arbejde Kunsten ud i det offentlige rum kan efterlade det indtryk, at det er nu, det offentlige rum for alvor skal fyldes med kunst. Dette er ikke tilfældet – udvalget har fra starten valgt den holdning, at øget opmærksomhed om kunst i det offentlige rum kræver øget omtanke.

Udvalget har således fra starten pointeret, at dets kommissorium ikke skal handle om et kvantumsbegreb. Opgaven kan lige så vel forstås som et bidrag til at "rense" det offentlige rum. Tendensen i den

arkitektoniske verden er forenkling og minimering side om side med et overbud af arkitektoniske motiver. En definition af kvalitetsgrundlaget er derfor nødvendig for samspillet mellem billedkunsten og arkitekturen.

Udvalget har indgående drøftet spørgsmålet om kvalitet og bestemt taget afstand fra en mulig tese om, at kunsten kan bruges som løft af dårlig arkitektur. Ligesom god arkitektur ikke skal ødelægges af dårlig kunst.

Det er vigtigt både for rummet og for kunsten at definere det spillerum, hvori disse begreber samarbejder og understøtter hinanden, og udvalget har forstået sit kommissorium som et operativt redskab til at fremme forståelse for dette samspil og hermed forbedre kunstens vilkår i det offentlige rum til gavn for fællesskabet.

I Danmark er det offentlige rum et demokratisk rum, der ikke dikterer et socialt eller politisk liv, men er ramme om aktiviteter og interaktion, der ikke har et forudberegnet facit.

Arkitekter og billedkunstnere vil i mange tilfælde have forskellige grundlag for at definere en given opgave. Det er i udfoldelsen og bearbejdningen af disse forskelligheder og på baggrund af en målrettet fælles uddannelse, at det offentlige rum tilføres en markant kunstnerisk tolkning.

En kunstner eller en arkitekts arbejde har ikke og skal heller ikke have noget forudbestemt facit, hvorfor en karakteristik af de to kunstarters forskelligartede arbejdsmetoder aldrig vil kunne være fuldt dækkende. Ligesom det ikke vil være muligt at opsætte en formel for det perfekte samarbejde de enkelte kunstnere og arkitekter imellem.

Udvalget har ikke alene sat fokus på samspillet mellem arkitekturen, rummet og kunsten, men også på de vilkår der danner grundlag for, at kunsten i det offentlige rum kan eksistere på en kvalitativ måde. Ethvert initiativ til fremme af kunst i det offentlige rum skal således tage afsæt i et kvalitetsbegreb.

Proces

Samarbejdet mellem bygherrer, arkitekter og billedkunstnere er ikke en selvfølge.

Udvalget har sat fokus på processen og afgrænset en række problemer, der præger samarbejdet mellem alle implicerede parter. Ikke alene er der tale om forskellige tilgange til den skabende proces, men mange forskellige instanser varetager desuden hver deres opgave med hensyn til kunst i det offentlige rum.

Bygherre- og brugerinteresser varetages af en stor gruppe private, halvoffentlige (boligselskaber f.eks.) eller offentlige instanser, hvor beslutningsprocessen – som i alle former for demokrati – er uklar set udefra, men også en proces under stadig forvandling efter de udvalgte beslutningstageres ønsker, vilje og handlekraft.

Fagkyndige opgaver vedrørende kunsten i det offentlige rum varetages af Statens Kunstfond og af Akademirådet inden for hvert deres område. Herudover udfører Kulturministeriets Udviklingsfond og Lokale- og Anlægsfonden opgaver, der ligeledes har eller kan have berøring til kunst og arkitektur i det offentlige rum. Der er således etableret en række institutioner med ekspertise og opgaver inden for forskellige aspekter af samme overordnede emnekreds.

Udvalget rejser spørgsmålet, om der ikke bør etableres et mere formaliseret netværk mellem de eksisterende institutioner med henblik på at skabe et stærkere fundament for en fremtidig udvikling af kunstneres og arkitekters innovationer af det offentlige rum. Udvalget har ikke behandlet emnet yderligere, men anbefaler at spørgsmålet tages op i anden sammenhæng.

Det er naturligt, at arkitekter og kunstnere begge mener sig i stand til at løse opgaver i det offentlige rum. Selvom udvalget mener, at skabelsesprocessen opfattes forskelligt, er det nødvendigt at fremkomme med forslag til forbedring af processerne. En sådan forbedring er en af forudsætningerne for en øget kvalitet og en øget nydelse af kunst i det offentlige rum.

Eksisterende regulering af støttemidler til kunst og arkitektur

Statsbyggeloven fra 1971 fastlægger i lovens § 1, at statsligt byggeri skal tilrettelægges på en sådan måde, at det opfylder de arkitektoniske krav, som formål og beliggenhed tilsiger. Det fremgår tillige af loven, at by- og boligministeren kan fastsætte nærmere regler for tilrettelæggelsen og gennemførelsen af den statslige byggevirksomhed – hvilket bl.a. er sket vedrørende kunstnerisk udsmykning:

- Udsmykning af det statslige offentlige rum reguleres i dag af By- og Boligministeriets cirkulære fra 1983 om kunstnerisk udsmykning af statsligt byggeri (1% cirkulæret). Sagkyndig bistand herom søges hos Statens Kunstfond
- Statens Kunstfond administrerer desuden køb af kunst til offentlige rum, der ikke er omfattet af 1%-cirkulæret. Her kan private og offentlige institutioner ansøge om støtte til kunstneriske projekter. Statens Kunstfond støtter via arbejdslegater, konkurrencer mv. arkitektur. Det bemærkes dog, at støtte til byggeri af arkitektur som kunstart ikke findes
- Lokale- og Anlægsfonden har p.t. beskæftiget sig med støtte til godt byggeri, dog indgår begrebet arkitektur som kunstart ikke i Lokale- og Anlægsfondens kommissorium
- Kulturministeriets Udviklingsfond har et meget bredt kommissorium og støtter alle former for originale kulturinitiativer
- Akademirådet har til opgave at virke til kunstens fremme og som statens rådgiver i kunstneriske spørgsmål. Akademirådet står endvidere til rådighed som rådgiver for amtskommunale og kommunale myndigheder.

Cirkulære om udsmykning af det statslige byggeri

Af By- og Boligministeriets cirkulære fra 1983 om kunstnerisk udsmykning af statsligt byggeri fremgår bl.a.,

- at der skal afsættes 1% af bygningsudgiften incl. moms til kunstnerisk udsmykning i nybyggerier, om- og tilbygninger
- at cirkulæret alene omfatter bygninger, hvor bygningsudgiften er over 1 mill. kr.
- at der kan anvendes større eller mindre beløb i det enkelte byggeri. Forpligtelsen til at anvende 1% til kunstnerisk udsmykning skal således ikke nødvendigvis opfyldes i det enkelte byggeri, men være opfyldt ved det enkelte ministeriums samlede byggeri i finansåret
- at kunstnerisk udsmykning fortrinsvis skal ske i byggeri, hvortil offentligheden har adgang eller byggeri, som anvendes af et betydeligt antal ansatte at kunstnerisk udsmykning kan være en integreret del af bygningens form, farvesætning og lignende, kan bestå i ind- og udvendig udsmykning, eller af kunstværker, bestilte eller indkøbte, til anbringelse i, på eller uden for bygningen
- bygherren inden godkendelse af projektforslaget skal drøfte byggeriets egnethed for kunstnerisk udsmykning med Statens Kunstfond. Udsmykninger, der ikke overstiger 250.000 kr., kan dog besluttes uden forelæggelse for Statens Kunstfond
- bygherren træffer beslutning om, hvorvidt der skal ske kunstnerisk udsmykning ved det pågældende byggeri.

Udvalget har ved et rundspørge til de statslige styrelser, der forestår mere end 90% af det statslige byggeri, undersøgt hvorvidt 1%-reglen opfyldes og hvorledes ordningen praktiseres.

De pågældende styrelser er Forskningsministeriets Byggedirektorat, Forsvarets Bygningstjeneste, Slots- og Ejendomsstyrelsen, Justitsministeriet samt Strukturdirektoratet under Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri. Nogle af disse styrelser forestår tillige byggeopgaver også for andre ministerier og styrelser.

PRAKSIS

Den praktiske fremgangsmåde ved valg af kunstnere og kunstnerisk udsmykning varierer i de konkrete sager, afhængig af opgaven og den efterfølgende gennemførelse. Men det rundspørge, som udvalget har foretaget til de statslige bygherrer illustrerer, at styrelserne generelt følger en ensartet procedure.

Det er et generelt træk, at bygherrerne på et tidligt tidspunkt, undertiden allerede under udarbejdelse af programoplægget, vurderer det pågældende projekts egnethed for kunstnerisk udsmykning. I større, etapevis planlagte sager udarbejdes tidligt en handlingsplan eller rammeplan for den senere påtænkte kunstneriske udsmykning.

Bygherren træffer beslutningen om kunstnerisk udsmykning, men hovedreglen er, at der ofte i den konkrete sag nedsættes et kunstudvalg, bestående af repræsentanter for bygherren, brugerne (evt. det lokale kunstudvalg) og byggeriets arkitekt, der foretager indstilling, før bygherren træffer endelig beslutning. Ofte er det byggeriets arkitekt, der fremkommer med forslag til valg af kunstner.

I en del tilfælde vælges flere egnede kunstnere til indledningsvis at deltage i en konkurrence om opgaven, hvor hver kunstner modtager et vederlag, der fastsættes efter opgavens størrelse og kompleksitet. Statens Kunstfond inddrages, når udgifterne til den kunstneriske udsmykning overstiger 250.000 kr., og i flere tilfælde har samarbejdet med Statens Kunstfond ført til udsmykninger, der dels er finansieret af 1%-midlerne, dels af Statens Kunstfond.

Flere styrelser har udviklet faste procedurer og standardkontrakter, der finder anvendelse ved indgåelse af aftaler mellem bygherre og kunstner (opgavebeskrivelse, bygherrens og kunstnerens ydelser, afleveringstidspunkt, honorar, rateplan for udbetaling af honorar m.v.).

Generelt kan af besvarelserne udledes, at 1%-reglen anvendes i praksis. Men meget af den kunstneriske udsmykning sker som en "integreret del af bygningens form, farvesætning og lignende", og i sådanne tilfælde kan opstå tvivl om, hvor stor en del af udgifterne, der relaterer sig til "kunstnerisk udsmykning", og hvor stor en del, der relaterer sig til "håndværkerudgifter".

Til illustration heraf to eksempler:

- I et konkret byggeri var oprindeligt projekteret en bestemt type gulvbelægning, men da den kunstneriske udsmykning var besluttet, foreslog den pågældende kunstner, at der i stedet blev valgt en anden – og dyrere – type gulvbelægning af hensyn til den kunstneriske udsmykning. Merudgiften blev taget af budgettet for kunstnerisk udsmykning.
- I forbindelse med opsætning af et større kunstværk i en eksisterende bygning, restaureres det pågældende rum for et betydeligt millionbeløb. Langt hovedparten af håndværkerudgifterne ved den pågældende restaurering vedrører en ændret farvesætning m.v. af hensyn til det pågældende kunstværk. Havde der været tale om et nybyggeri, ville en væsentlig del af de pågældende håndværkerudgifter have været afholdt af kontoen for kunstnerisk udsmykning.

Mange sager om kunstnerisk udsmykning forelægges ikke og skal efter det gældende regelsæt heller ikke forelægges for Statens Kunstfond. De fleste statslige byggesager målt i antal er af et sådant økonomisk omfang, at 1%-reglen ikke levner større muligheder for kunstnerisk udsmykning end f.eks. indkøb af nogle enkelte malerier, litografier eller lign.

Eksempelvis har en af de adspurgte statslige byggeadministrationer, der løbende står for gennemførelse af større statslige byggerier, i et enkelt år haft 10 byggesager, hvor der er afsat beløb til kunstnerisk udsmykning. Heraf er Statens Kunstfond blevet konsulteret i 2 af sagerne, mens de 8 øvrige vedrører kunstnerisk udsmykning inden for beløbsrammer, der varierer fra 50.000 kr. til 230.000 kr. I en enkelt af disse sager, hvor der var afsat 100.000 kr., er der indkøbt forskellige mindre kunstværker/billeder for beløb ned til nogle få tusinde kroner.

Offentlige aktieselskaber, selvejende institutioner mv.

Det nuværende regelsæt for kunstnerisk udsmykning er i dag kun gældende for egentligt statsbyggeri, det vil sige byggerier, der forestås af statslige myndigheder som bygherre.

Derimod finder regelsættet ikke anvendelse ved lejemål og ej heller ved byggerier, hvor staten f.eks. yder tilskud, eller hvor driftsudgifter afholdes helt eller delvist af staten.

Byggerier, der forestås af selskaber som f.eks. Postdanmark og DSB, falder ligeledes udenfor. I forbindelse med byggerier for disse virksomheder udføres dog i praksis i betydeligt omfang kunstnerisk udsmykning, svarende til det statslige regelsæt.

Kommunalt og alment byggeri

Der findes heller ikke lignende regelsæt for f.eks. kommunalt byggeri og det almene byggeri.

Udvalget har behandlet det særlige område, der handler om kunstnerisk udsmykning af det almene byggeri. Udvalget har ikke foretaget en egentlig undersøgelse heraf, men det ser ud til, at der gøres megen brug af kunstnerisk udsmykning såvel i nye byggerier som i renoveringssager.

Det ser også ud til, at der ikke findes nogen egentlig politik på området, men en praksis baseret på stikordet "oplevelse". Den lokale bygherre synes at være toneangivende, og den demokratiske proces afgør valg af kunstner og værk.

Det ser ud til, at det er en boligsocial opgave at tage stilling til kunstnerisk udsmykning, hvilket betyder, at der værnes om handle- og temafrihed. Samarbejde med Statens Kunstfond er yderst sjældent, og kunstnerisk udsmykning finansieres via byggesagen eller private sponsorer.

Udvalget er tvivlende overfor den kunstneriske værdi af mange af disse udsmykninger og den anvendte praksis, der rejser spørgsmålet om forholdet mellem demokrati og kunst. Disse spørgsmål er tidligere blevet rejst i Akademirådets memorandum og i Betænkning om Billedkunst.

Udvalgets forslag

En gennemgang af praksis i de forskellige institutioner, selskaber, byggerier mv. konkluderer, at der findes en hel del kunst, der placeres i det offentlige rum, hvis kvalitetsbegreb ikke reguleres via de eksisterende organer. Det gælder byggeri af offentlige aktieselskaber, selvejende institutioner mv. og det drejer sig om almene boliger, byfornyelse og renovering med offentlige midler.

Udvalget har ønsket at fremkomme med forslag, der regulerer den offentlige forpligtigelse, fremmer kvalitet og sikrer gode processer og resultater.

Udvalgets forslag kan opdeles i følgende hovedgrupper:

- forslag til udvidelse af det offentlige engagement i begrebet "Kunsten ud i det offentlige rum"
- forslag til forbedring af processer og kvalitetssikring af kunsten i det offentlige rum
- forslag til fremme af forståelsen for samspillet mellem arkitektur og billedkunst på forskellige skalatrin i det offentlige rum
- beskyttelse af den kunstneriske arv i det offentlige rum.

Forslag til udvidelse af det offentlige engagement i begrebet "Kunsten ud i det offentlige rum"

Udvalget har med tilfredshed noteret sig, at der under folketingsdebatten den 23. marts 1999 om opfølgning på "Betænkning om Billedkunst" blev vedtaget et dagsordensforslag om forhøjelse af procentsatsen for kunstnerisk udsmykning af statsligt byggeri fra 1% til 1,2%.

Ved en ændring af cirkulæret i den anledning foreslår udvalget, at der også sker en ajourføring og præcisering af cirkulæret.

- Udvalget foreslår, at bestemmelserne i cirkulærets §2, stk.1 præciseres, så beregningsgrundlaget for de 1,2% af bygningsudgiften tydeliggøres, således at det klart fremgår, at beløbet beregnes af de budgetterede håndværkerudgifter, som disse er opgjort i det styrende budget senest på projektforslagsstadiet.
- Udvalget foreslår ligeledes, at cirkulærets virkefelt udstrækkes til at gælde for større lejemål, der indgås af staten, hvad enten udgifterne finansieres af udlejeren via huslejen eller afholdes direkte af den pågældende statslige lejer, og at cirkulærets virkefelt i videst muligt omfang udstrækkes til også at gælde byggerier, hvortil staten yder tilskud til byggeriet eller driftstilskud, jævnfør statsbyggelovens §8.
- Det foreslås, at det i cirkulæret fastlægges, at der løbende skal udarbejdes statistisk erfaringsmateriale til belysning af den kunstneriske udsmykning, der udføres i tilknytning til de byggerier, der er omfattet af cirkulæret, herunder de enkelte beløb afsat til kunstnerisk udsmykning.
- Udvalget foreslår desuden, at amts- og primærkommuner, offentlige aktieselskaber mf., der ikke formelt er omfattet af 1%-cirkulæret, fremover opfordres til at anvende kunstnerisk udsmykning i forbindelse med deres byggeri efter samme retningslinier som for det statslige byggeri. Den samme opfordring gælder for så vidt angår det almene byggeri. Som nævnt ovenfor i afsnit 4 stiller udvalget sig tvivlende over for den kunstneriske værdi og den anvendte praksis i en del af de byggerier, der gennemføres som alment byggeri.

Udvalget er fuldt ud opmærksom på den indbyggede konflikt mellem på den ene side beboerdemokratiet og på den anden side den offentlige styring, der implicit vil ligge i at skulle følge de retningslinier, der i 1%-cirkulæret gælder for det statslige byggeri. Udvalget skal derfor opfordre til, at det nærmere overvejes, om det vil være muligt at tilvejebringe et tilpasset regelsæt om kunstnerisk udsmykning i reglerne for støtte til alment byggeri, der i princippet svarer til reglerne for kunstnerisk udsmykning i det statslige byggeri.

Forslag til forbedring af processer og kvalitetssikring af kunsten i det offentlige rum

Alle har en mening om forholdet mellem arkitektur og billedkunst, og det er derfor vigtigt at fastslå, hvor den institutionelle kompetence skal ligge.

Det er i samfundets generelle interesse, at de, der tager stilling til kunst i det offentlige rum og valg af kunstner, er kvalificeret hertil. Det er en demokratisk proces at vælge og forstå et givent projekt, men kvalitet kan ikke afgøres demokratisk.

Decentrale løsninger er ikke det samme som demokratiske løsninger. Ligesom hver tid må stå ikke for inden for sine begreber om kvalitet, vil kunsten i det offentlige rum blive en væsentlig del af vores historiske forståelse.

KVALITETSSIKRING

Udvalget finder, at en kunstfaglig autoritet er nødvendig for at sikre en høj kvalitet, og at de eksisterende kunstfaglige institutioner bør udnyttes bedre eller anderledes.

Udvalget foreslår, at fremtidig kunst i det offentlige rum kvalitetssikres via en obligatorisk dialog med Statens Kunstfond eller anden kunstfaglig instans som garant for det kunstneriske niveau.

Statens Kunstfond eller anden kunstfaglig instans skal sikre kvalificeret rådgivning og vejledning til bygherrer om kunst i det offentlige rum, herunder information til bygherrer og arkitekter om billedkunstnere. Kunstfonden eller anden kunstfaglig instans skal inddrages i beslutningen om den offentlige kunst og hvorvidt der er basis for kunst i et offentligt rum.

Som det allerede fremgår af 1%-cirkulæret, skal et statsligt byggeris egnethed for kunstnerisk udsmykning drøftes med Statens Kunstfond under udarbejdelse af byggeprogram og før bygherrens godkendelse af projektforslag.

Af Kunstfondens beretning fra 1997 fremgår, at ministerier kun i et mindre antal sager drøfter spørgsmålet om byggeriets egnethed for kunstnerisk udsmykning med Statens Kunstfond. Oftest henvender den statslige styrelse sig først, når kunstnervalg og eventuelt skitseforslag foreligger, og på det grundlag har Kunstfondens udsmykningsudvalg svært ved at gå ind i en kvalificeret rådgivning.

Udvalget foreslår derfor, at 1%-cirkulæret præciseres, så obligatorisk dialog med Statens Kunstfond eller anden kunstfaglig instans indgår som garant for det kunstneriske niveau.

Såfremt man politisk beslutter sig for en udvidelse af en formaliseret procedure omkring kunst i det offentlig rum, vil det efterlade et behov for en udvidelse af kapaciteten af de fagkyndige udvalg samt en præcisering og fordeling af ansvar og kompetence mellem de fagkyndige udvalg.

Udvalget støtter Betænkning om Billedkunst's forslag om oprettelse af amtslige billedkunstråd. Udvalget mener imidlertid, at det er vigtigt at definere relationer og grænseområder mellem disse institutioner og Statens Kunstfond.

Faren for forskellige "kvalitetsbegreber" i de forskellige institutioner bør vurderes nøje. Ligeledes er det vigtigt, at landet ikke deles op i en slags 1. og 2. division med hensyn til kunstnerisk udsmykning.

VEJLEDNING

Udvalget ønsker at fremme en bedre praksis på området kunst i det offentlige rum og forbedre processen ved brug af 1%-cirkulæret.

Kunst skal ses på lige fod med alle andre elementer, der indgår i en byggeproces og ikke noget, man "putter på byggeriet". Vor tids offentlige kunst drejer sig ikke alene om besmykning og forskønnelse. Den offentlige kunst skal i sig rumme en forståelse for vores "nutidige vilkår", det stedspecifikke rum og den historie, der knytter sig dertil.

Udvalget ønsker at stimulere dialogen og det at tænke kunst i det offentlige rum og foreslår, at 1%-cirkulæret suppleres med udsendelse af en vejledning med gode eksempler på kunst i det offentlige rum og praktiske eksempler på procedurer, standardkontrakter m.v., der kan anbefales fulgt.

Vejledningen om kunst i det offentlige rum skal beskrive processen med hensyn til, hvordan Statens Kunstfond eller anden kunstfaglig instans kan og skal bruges i relation til kunst i det offentlige rum og give illustrative eksempler på offentlig kunst.

Vejledningen skal være inspirationskilde for potentielle bygherrer, også uden for den kreds, der er direkte omfattet af cirkulæret. Vejledningen foreslås tilsendt alle offentlige institutioner.

Præsentationen af vejledningen foreslås fulgt op af en udstilling med historiske eksempler på kunst i det offentlige rum.

Den offentlige kunst skal i sig selv ikke blot rumme forståelsen for de "nutidige vilkår", men også det stedspecifikke rum og den historie, der er knyttet hertil.

Dette fordrer et indbyrdes kendskab til arkitekternes og kunstnernes vidensområder.

På den baggrund foreslår udvalget, at begrebet udsmykningskunst erstattes af det mere tidssvarende begreb "offentlig kunst" eller "stedspecifik kunst" for derved at signalere, at vor tids offentlige kunst ikke

alene drejer sig om besmykning og forskønnelse. Udvalget er sig bevidst, at der med dette navneskift ikke er fundet det endelige og sprogligt mest dækkende udtryk.

OFFENTLIG KUNST OG ARKITEKTERS KONKURRENCEPRAKSIS

I samarbejdet mellem arkitekt og billedkunstner kan den billedkunstneriske bearbejdning blive til en del af en bygnings konstruktion, men typisk kommer den kunstneriske opgave, når det arkitektoniske projekt er formet.

Et samarbejde mellem kunstner og arkitekt kræver ikke nødvendigvis, at kunstneren involveres allerede i et byggeprojekts indledende fase. Men tilblivelsesprocessen skal indeholde et bevidst samarbejde mellem arkitekt og kunstner og en refleksion over vægningen mellem det arkitektoniske og det billedkunstneriske, og hvad hver udtryksform gensidigt bidrager med.

Udvalget foreslår, at 1%-cirkulæret præciseres. For byggerier omfattet af 1%-cirkulæret, og hvis løsning findes gennem en arkitektkonkurrence, skal temaer for stedspecifik kunst indgå i arkitekternes konkurrenceforslag.

Udvalget foreslår i forlængelse heraf desuden, at arkitekter i fremtidige offentlige arkitektkonkurrencer også udenfor statsligt regi bedes om en stillingtagen til stedspecifik kunst i konkurrencematerialet, og i forbindelse med dispositionsforslag skal arkitekterne redegøre for overvejelser om kunsten i det offentlige rum.

Udvalget opfordrer i den forbindelse til, at konkurrenceudskriverne betragter arkitektur og kunst som hinandens gensidige forudsætning.

ARKITEKT- OG KUNSTNERUDDANNELSERNE

Både arkitekter og kunstnere ved for lidt om hinandens arbejdsmetodik og for lidt om at aflæse kvaliteter og mening i hinandens arbejde.

Udvalget foreslår, at der som led i begge uddannelser indgår et obligatorisk modul om udsmykning og byggeri og samspillet mellem arkitektur og billedkunst. Udvalget forestiller sig et formaliseret samarbejde mellem arkitektskolerne og kunstakademiet herom samt efteruddannelseskurser for arkitekter, kunstnere og bygherrer.

BYGHERREKURSER

Bygherrernes og brugernes forståelse for samspillet mellem arkitektur og billedkunst er en væsentlig forudsætning for bygherrernes beslutninger om kunstnerisk udsmykning.

Udvalget vil derfor stærkt opfordre til, at stedspecifik kunst indgår som et naturligt og selvstændigt tema i alle bygherrekurser om tilrettelæggelse og gennemførelse af offentligt byggeri.

Forslag til fremme af forståelsen for samspillet mellem arkitekturen og billedkunsten på forskellige skalatrin i det offentlige rum

En række nye medie- og blandingsformer er siden 1980'erne taget i brug af kunstnere, snart som autonome værker, snart som installationer. Disse medier rækker fra kunstvideoer til computerbaseret kunst.

Mængden af projekter, der bevæger sig i stor skala, hvad enten den er fysisk eller båret af elektroniske medier, er stigende i antal.

Udvalget skal i den forbindelse pege på de mange installationer, der ofte er sammensat af flere elektroniske medier. Sådanne kunstværker ses udstillet i stadigt større omfang.

UDVIKLING AF KUNST/ARKITEKTUR I DET OFFENTLIGE RUM

For at føre de dele af samspillet kunst/arkitektur ud i det offentlige rum, der er anderledes og nye, og derfor har svært ved at trænge igennem en mere traditionel tænkning, foreslår udvalget, at Kunstakademiets Mur

og Rum skole får mulighed for at udvide sit område til at omfatte de største skalaer og de nyeste medier med henblik på at udvikle kunst/arkitektur i det offentlige rum og som samlingspunkt for undervisning og forskning i det offentlige rum.

Udvalget foreslår endvidere, at skolen for Mur og Rum udvides til at være en afdeling, hvor både arkitekt- og kunststuderende kan tilmelde sig. Mur og Rum kan samtidig stå for den nødvendige kursusvirksomhed som beskrevet ovenfor. Alternativt kan der f.eks. på Holmen findes egnede lokaler, så der reetableres en forbindelse kunst- og arkitektskolen imellem.

PILOTPROJEKTER

Udvalget foreslår, at der skabes pilotprojekter inden for de største landskabs- og byskalaer, hvor det vil være naturligt, at kunstnere arbejder sammen med arkitekter fra starten af opbygning af et hus, dannelsen af en plads. Ørestaden kunne nævnes som en mulighed, idet der her er tale om ikke blot en ny by, men en by i regionernes Europa med en ny og anderledes identitet og dermed også nye udfordringer til sammenhængen kunst/arkitektur. Udvalget foreslår ligeledes, at Statens Kunstfond og Lokale- og Anlægsfonden i fællesskab udskriver en konkurrence om forslag fra kunstnere og arkitekter til en skelsættende model for integrering af kunst i byggeri. F.eks. i et samarbejde med Akademirådet.

BYINVENTAR

Udvalget har diskuteret forhold som det at "skovle kunst ud i det offentlige rum". Som modvægt til dette betragter udvalget – som tidligere nævnt – øget omtanke som en forudsætning for den øgede opmærksomhed for kunsten i det offentlige rum.

Men nøgternt set er det offentlige rum i forvejen forurenet af ting som trafiklys, lamper, vejskilte, standere, bænke, tøjstativer, boder, skraldespande etc. Byinventar, der ofte forplumrer oplevelsen af det offentlige rums arkitektur eller kunst, men også inventar, der gennem historien har været omfattet af kunstnerisk opmærksomhed til glæde for oplevelsen af helheden.

Udvalget foreslår derfor en konkurrence for arkitekter og kunstnere om rensning af byrummet med henblik på en kvalitetsforøgelse af det offentlige rum.

Udvalget er opmærksom på, at by- og boligministerens bypolitiske redegørelse til Folketinget i februar 1999 og By- og Boligministeriets bypolitiske perspektiv- og handlingsplan også har sat fokus på byens fysiske og rumlige indretning, herunder byens inventar og byens lys. Som led i udmøntningen af bypolitikken er der i By- og Boligministeriet etableret en særlig bypulje til fremme af lokale, bæredygtige samarbejdsprojekter.

BEGRÆNSNING AF DET OFFENTLIGE RUMS VISUELLE FORURENING

Ud fra den opfattelse at det at "rense" det offentlige rum i sig selv kan være en konstruktiv handling for rummets visuelle funktion, foreslår udvalget, at der – f.eks. i et samarbejde med Kommunernes Landsforening – udarbejdes en vejledning, der kan medvirke til at begrænse det offentlige rums visuelle forurening. Dvs. retningslinier til begrænsning af skilteskove, standere, flag- og banneropsætning.

Det kan under tiden synes meningsløst, at kunstens placering skal vejes på en guldvægt, når der hersker visuelt anarki inden for ikke kun erhvervslivet, men også staten selv – postvæsenet, DSB, vejvæsenet mv. er nogle af de største syndere.

Beskyttelse af den kunstneriske arv i det offentlige rum

REGISTRERING

Det offentlige rum er også et historisk rum, og det er vigtigt at fastslå, hvordan det er muligt at kommunikere de kvalitetsmæssige resultater, der gennem tiderne er udført af kunst i det offentlige rum og skabe rammen for en kritisk dialog om kvaliteten og udviklingen heraf.

Det offentlige rum i by og på land rummer allerede i dag uendelig mange elementer af kunst og arkitektur.

Arkitekter registrerer deres arbejde i en konstant formidlingsproces i fagtidsskrifter, guides og arkitekturhistorie. Et omfattende registrerings- og vurderingsarbejde, der de seneste år er gennemført af Skov- og Naturstyrelsen i samarbejde med enkeltkommuner i hele Danmark, har resulteret i en række kommuneatlas, der ikke bare registrerer bygningskunstneriske hovedværker, men også bygningskulturens bidrag til det offentlige rum.

Mange enkeltbyer og -kommuner har i tidens løb udarbejdet registranter for de kunstværker, der befinder sig lokalt i det offentlige rum. Desværre opremser de fleste af disse blot de pågældende værker, mens en egentlig vurdering af værkernes placering, kunstneriske kvalitet og vedligeholdelsesstand ikke er foretaget.

Kunstmuseet Køge Skitsesamling har som pilotprojekt igangsat en registrering af kunst i det offentlige rum. Pilotprojektet omfatter Roskilde Amt.

Pilotprojektet har som udvælgelseskriterier samspillet mellem arkitektur og billedkunst, kunstnerisk helhed, kunstnerisk kvalitet i forhold til stedet, og værket skal være skabt til et bestemt arkitektonisk rum. Værkerne bliver yderligere vurderet for deres kunstneriske kvalitet og vedligeholdelsesstand.

En registrering og synliggørelse af kunst i det offentlige rum kan medvirke til at øge befolkningens kendskab til de kunstværker, der omgiver dem i hverdagen, og en registrering kan fungere som eksempelsamling i forbindelse med fremtidig kunst i det offentlige rum.

Udvalget foreslår en landsomfattende registrering og vurdering af bevaringsværdighed samt vedligeholdelseskrav foretaget som et supplement til Skov- og Naturstyrelses kommuneatlas. Det vil være naturligt i den forbindelse også at registrere kunsten i det almene byggeri, således at spørgsmålet om kvalitet kan belyses.

Vurderingerne foreslås udført af et udvalg af medlemmer fra den følgegruppe, der udarbejder en kommunes kommuneatlas suppleret med en lokal kunstner, udpeget af Akademirådet og en repræsentant fra Statens Kunstfond eller anden kunsthøjeste instans.

Udvalget foreslår desuden, at der oprettes en registrant for fremtidig kunst i det offentlige rum, hvor hvert nyt værk afrapporteres og dokumenteres, herunder kunst omfattet af 1%-cirkulæret. I forbindelse med aflevering af et byggeri skal der udarbejdes en skriftlig tilbagemelding om kunstner, værk og økonomi.

Formidling af og opdatering af registreringen kan ske på internettet. En interaktiv registrant, så både fagfolk og befolkningen i almindelighed kan se og diskutere kunst og kvalitet. Udvalget er sig bevidst, at dette forudsætter en ophavsretslig afgørelse.

ÅBENT MAGASIN TIL SAMLINGEN AF ARKITEKTURTEGNINGER

Udvalget har diskuteret mulighederne for at etablere et arkitekturmuseum som "agora" for en åben dialog kunstarterne imellem.

Udvalget foreslår, at Samlingen af Arkitekturtegninger opgraderes til at være en sådan udadvendt institution. Samlingen etableres i en nybygning, der indrettes som et gigantisk åbent magasin, hvor besøgende kan komme til alle tegninger og modeller. Et magasin, der sikrer, at tegningerne kan overleve et stor besøgstal – om end disse primært vil omfatte særligt interesserede, forskere og fagfolk.

Samlingen skal endvidere indeholde en udstillings-, foredrags- og diskussionsfunktion samt en konservatorafdeling, der kan sikre, at tegninger og modeller uden problemer kan udlånes til særudstillinger.

Udvalget foreslår, at en sådan eksperimental "magasin"-funktion placeres i forhold til en stor brugerflade og i et dynamisk miljø, der i sig selv og for en lang årrække vil være eksperimentelt. Udvalget peger hermed på, at kunsten og arkitekturen skal inddrages i udformningen af nye regionalområder med henblik på en ny identitet og repræsentation.

VEDLIGEHODELSE

Nutidens kunst og arkitektur bygger gennem dialog på fortiden. Al udvikling – også af den offentlige kunst og arkitektur – forudsætter en diskussion mellem fortid og nutid for at kunne give et bud på fremtiden.

En ordentlig diskussion forudsætter, at vi vedligeholder dansk kunst og arkitektur, hvilket kræver uddannelse af kompetente fagfolk inden for restaurering og genhugning af danske figurer, monumenter og bygningsdele.

Udvalget foreslår derfor oprettelse af en "Figurhuggerskole for Kunst og Arkitektur" (som ligeledes foreslået af "Udvalget til sikring af håndværk") på Kunstakademiet. Figurhuggerskolen skal etableres i et nært samarbejde med arkitekt- og billedkunstkolerne og tilbyde undervisning og kurser til både kunstnere og arkitekter og skabe en umiddelbar sammenhæng mellem kunst, arkitektur og håndværk.

Udvalget foreslår tillige, at der i forbindelse med en revision af 1%-cirkulæret indføres en bestemmelse, der sikrer at den kunstneriske udsmykning, der måtte være tilført en bygning, også indgår som en integreret del af de årlige bygningssyn, der gennemføres i den pågældende bygning.

En sådan bestemmelse kan medvirke til at sikre, at bygningsejeren også i driftsfasen forholder sig konstruktivt til kunstnerisk udsmykning. Det vil i den forbindelse også være gavnligt, om elementer som skilte, automater, standere, flagopsætning m.v., der ofte blander sig med den oprindeligt nøje planlagte, integrerede helhedsløsning i det offentlige rum, kunne indgå. Det at "rense" det offentlige rum kan i sig selv være en konstruktiv handling for rummets visuelle funktion.

Spørgsmålet om nedlæggelse eller fjernelse af kunstværker i det offentlige rum udgør efter udvalgets opfattelse et særligt problem. Specielt tænkes der på de værker, som Statens Kunstfonds udsmykningsudvalg i direkte samarbejde med lokale myndigheder placerer rundt om i landet på udvalgte offentlige steder.

Udvalget har bemærket sig, at fjernelse af disse værker kun foregår i meget begrænset omfang. Men udvalget finder det principielt betænkeligt, at der består for let adgang for kommuner og andre lokale myndigheder til at fjerne et værk, der tidligere efter ansøgning fra lokal side og efter forhandling og samarbejde med Kunstfonden er etableret et lokalt sted.

Efter nugældende praksis skal kunstneren bistå ved værkets nedtagning og udgifterne ved nedtagningen skal afholdes af den lokale myndighed. I tilslutning hertil foreslår udvalget, at den pågældende kunstner desuden gives en økonomisk kompensation. Det foreslås endvidere, at den lokale myndighed aktivt bør medvirke til, at værket etableres et andet, passende sted i kommunen.

Afslutning

Udvalget, der hermed har afsluttet sit arbejde, har forsøgt at forholde sig konkret og konstruktivt til emnet, der på en gang er filosofisk og dog yders konkret.

Siden tidernes morgen er arkitektur og billedkunst to meget forbundne kunstarter. Man kan sige, at de er hinandens forudsætning, og at de den dag i dag rækker over historiens dyb som de eneste dokumenter før skriften.

Det er vigtigt at fastslå dette, idet vi erindrer om, at de to kunstarter stadig i 1:1 når ud til det største publikum. Det, der færdes i det offentlige rum.

I tolkningen af enhver tids vilkår er det derfor for vores samfund vigtigt, at den arkitektoniske og den billedkunstneriske erkendelse udtrykkes i det offentlige rum.

Det er udvalgets håb, at de tråde, vi har forsøgt at udrede, tages op og bindes sammen i det efterfølgende arbejde, der skal foregå i ministeriernes regi.

Visionen om "Kunsten ud i det offentlige rum" kan kun føres ud i livet, hvis de mange brikker, der er indeholdt i udvalgets forslag, bliver til operative redskaber til forbedring af processer og kvalitet. Dette kan ikke lade sig gøre uden et fortsat positivt samarbejde mellem de to ministerier.

Der skal også forståelse og positiv indstilling til hos alle de sagkyndige instanser, der er berørt af udvalgets betænkning, hvis de opstillede mål skal opnås.

Hvis det lykkes, vil en vigtig sten i kultur- og bypolitikken blive lagt til gavn for offentlighed, rum og kunst.

Kolofon

Rapporten kan rekvireres fra

Kulturministeriet
Inforteket
Nybrogade 2
Postboks 2140
1015 København K
tlf 33 92 35 00
fax 33 91 33 88
e-mail: oplysning@kum.dk

By- og Boligministeriet
10. kontor
Slotsholmsgade 1
1216 København K
tlf 33 92 61 00
e-mail: bm10@bm.dk

Grafisk tilrettelæggelse
Jens Bertelsen
Tryk og repro
Hecht-Hansen Grafisk Produktion